

Piotr Zmyślony

Metody identyfikacji wczesnych symptomów kryzysu funkcji turystycznej miasta

International Journal of Management and Economics 35, 49-60

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Zmyślony
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Metody identyfikacji wczesnych symptomów kryzysu funkcji turystycznej miasta

Wstęp

Zgodnie z koncepcją cyklu życia turystyki, kryzys rozwojowy, prowadzący w następstwie do jej upadku, stanowi nieuchronny etap ewolucji każdego obszaru [Butler, 1980; Borg, 1991]. Pomimo tej nieuchronności, śledzenie i mierzenie jego objawów oraz zakresu jest w miastach niezwykle trudne. Wynika to przede wszystkim z liczby czynników, które to zagrożenie wywołują [por. Buhalis, 2000, s. 97–116; Meethan, 2001; WTO, 2000]. Dodatkowo, miasta to skomplikowane, niesformalizowane struktury przestrzenno-gospodarcze, w których funkcja turystyczna ma charakter co najwyżej uzupełniający [Haywood, 1986; Law, 2002; Borg, 1991; Derek i in., 2005]. Ma także heterogeniczny charakter, a na jej kondycję wpływa wiele czynników społecznych, ekonomicznych, politycznych i środowiskowych. Wiele aspektów funkcjonowania gospodarki turystycznej wymyka się zatem oficjalnemu monitoringowi ze względów obiektywnych lub technicznych. Statystyka turystyki ma wąski zakres w odniesieniu do rzeczywistości, a pozyskiwane dane cechują się ograniczoną wiarygodnością. Dlatego też zarządzający instytucjami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki w wielu miastach nie wiedzą nawet, w jakiej fazie cyklu życia znajduje się w danym momencie funkcja turystyczna. Dodatkowo, jak zauważają Manente i Pechlaner [2006, s. 235], wiele organizacji nie do końca zna i rozumie naturę upadku. Traktują go bardziej jako zagadnienie teoretyczne niż rzeczywiste zagrożenie i w rezultacie nie tworzą żadnego systemu wczesnego ostrzegania, a kiedy wreszcie kryzys nadchodzi, nie podejmują żadnych kroków zaradczych. Może dojść nawet do sytuacji, w której gospodarka turystyczna znajduje się na progu kryzysu lub w kryzysie, a podmioty odpowiedzialne za jej kształtowanie nie są tego świadome. Biorąc powyższe uwarunkowania pod uwagę, konieczne jest zaproponowanie metody umożliwiającej określenie symptomów nadciągającego kryzysu, która wykorzystywałaby zarówno dane wtórne, pochodzące z ogólnodostępnych lub celowych rejestrów statystycznych, jak i informacje pozyskiwane w drodze badań bezpośrednich.

Celem artykułu jest określenie zakresu występowania symptomów kryzysu funkcji turystycznej w mieście lub, innymi słowy, zbadanie stopnia niebezpieczeństwa jego wy-

stąpienia, w warunkach braku wyczerpującej i wiarygodnej informacji statystycznej na ten temat. Zakresem przestrzennym badania jest Poznań. Jego wybór stanowi konsekwencję wcześniejszych badań, z których wynika, że turystyka w mieście znajduje się obecnie w fazie późnego rozwoju [Czernek, Zmyślony, 2011; Majewska, 2011]. Według opinii badaczy zajmujących się tematem [m.in. Butler, 1980; Manente, Pechlaner, 2006; Borg, 1991], właśnie pod koniec tej fazy mogą pojawiać się symptomy późniejszej stagnacji i upadku. Poza tym, z uwagi na burzliwość procesów społeczno-gospodarczych, niewykluczona jest zmiana kolejności faz cyklu i nagłe wystąpienie kryzysu.

Realizacja celu wymaga wykorzystania źródeł wtórnych w postaci danych statystycznych dotyczących kształtowania się funkcji turystycznej Poznania, a także, w warunkach niedostatku wyczerpującej informacji, zorganizowania badań pierwotnych opartych na metodach heurystycznych w formie ankiety internetowej przeprowadzonej wśród lokalnych ekspertów z zakresu turystyki, reprezentujących trzy sfery: zarządzanie publiczne, biznes oraz środowisko akademickie.

Kryzys w koncepcjach cyklu życia funkcji turystycznej

Na ogół w ujęciu ekonomicznym kryzysem można nazwać taką sytuację, w której wskutek gwałtownego spiętrzenia różnorodnych trudności zagrożona jest realizacja podstawowych funkcji organizacji i jednocześnie ograniczone są organizacyjne zdolności do zlikwidowania zaistniałego problemu. Pomimo tego, że określenie to dotyczy przedsiębiorstw, adekwatne jest także do turystyki jako aktywności gospodarczej w mieście. Wielu autorów podkreśla, że kryzys jest konsekwencją zakłóceń w istnieniu lub realizacji wielu czynników, przy czym jest on sytuacją nie tyle nagłą i niespodziewaną, co atrybutem wpisanym w funkcjonowanie [Wieczerzyńska, 2009, s. 17; Zelek, 2003, s. 38]. Złożoność przyczyn kryzysu ogólnogospodarczego potwierdzają kategorie jego przyczyn: obiektywne i subiektywne, systemowe i specyficzne, oraz, co ważne, zewnętrzne i wewnętrzne [Kołodko, 1989, s. 19; Zelek, 2003].

Na podstawie znanych w literaturze przestrzennych modeli cyklu życia turystyki przyjęto, że symptomy kryzysu widoczne są już w zdecydowanym stopniu w fazie stagnacji, a jednoznacznie tożsamy jest on z fazą upadku. Odpowiadają one poszczególnym fazom kryzysu wyszczególnionym przez B. Wawrzyniaka [1985]: stagnacja – kryzysowi ukrytemu, natomiast upadek – kryzysowi palącemu. Przed tymi dwiema fazami mogą także występować symptomy sytuacji kryzysowej (kryzys potencjalny), przy czym wzrost ich liczby i natężenia może świadczyć o dynamice zbliżania się kryzysu. Pomimo tego, że niektórzy badacze zajmujący się problematyką cyklu życia funkcji turystycznej [por. Cooper, Jackson, 1989; Haywood, 1986] wątpią, iż dokładny termin nadejścia poszczególnych faz lub niepodlegające dyskusji zdarzenie lub natężenie danego zjawiska, na podstawie którego można byłoby to stwierdzić, są możliwe do wyznaczenia za pomo-

cą modeli, to możliwe jest wykorzystanie ich do stwierdzenia, ile z czynników charakteryzujących daną fazę – w tym wypadku fazę stagnacji i upadku – jest w mieście obecnych i na ile silne jest ich oddziaływanie.

Wśród modeli analizujących rozwój turystyki w aspekcie przestrzennym, najczęściej opisywane w literaturze są trzy koncepcje: cykl życia obszaru turystycznego (*the tourism area life cycle* – TALC) R. Butlera [1980] oraz jej dwa rozszerzenia: zweryfikowany cykl życia miasta jako ośrodka turystycznego (*the revised life cycle of the city as a urban tourist attraction*) J. van der Borga [1991, s. 57–72] oraz koncepcja błędnego koła rozwoju turystyki w mieście kulturowym („*vicious circle*” of tourism development in heritage cities) autorstwa A.P. Russo [2002].

Model TALC można uznać za klasyczny model ewolucji turystycznej. Zakres zmian funkcji turystycznej scharakteryzowany jest w następujących obszarach: wielkość i typ ruchu turystycznego, przekształcenia przestrzeni, struktura podaży i dynamika inwestycji turystycznych, podejmowane działania marketingowe, zaangażowanie władz lokalnych (planowanie turystyczne), interakcje między mieszkańcami a odwiedzającymi oraz konkurencja innych obszarów. W efekcie zmian tych elementów obszar ewoluuje, przechodząc przez kolejne etapy: eksploracji, wprowadzenia, rozwoju, konsolidacji, stagnacji oraz etap poststagnacyjny, który może przyjąć formę upadku (schyłku) lub ożywienia. Kluczowe dla tematu opracowania jest zwrócenie uwagi na czynnik będący przyczyną faz kryzysowych: przekroczenie krytycznego progu pojemności turystycznej, określonej za pomocą kryteriów fizycznych (wskaźniki natężenia funkcji turystycznej, stopień zanieczyszczenia oraz degradacji środowiska), psychologicznych (zadowolenie odwiedzających z pobytu) oraz społecznych (nastawienie mieszkańców do turystów) [Martin, Uysal, 1990; Jędrzejczyk, 2000]. Osiągnięcie tego progu prowadzi do stagnacji i groźby upadku w razie niepodjęcia działań rewitalizacyjnych. Od tego momentu koszty funkcjonowania turystyki zaczynają dominować nad korzyściami.

Zgodnie z modelem, w fazie stagnacji liczba turystów osiąga poziom maksymalny. Wizerunek obszaru jest dobrze ugruntowany w świadomości odwiedzających, ale już niezgodny z bieżącymi trendami, dlatego zachodzi potrzeba jego zmiany. Obszar odwiedzają już tylko stali turyści. Możliwe jest pogorszenie się satysfakcji odwiedzających z pobytu (m.in. z powodu coraz niższej sprawności urządzeń infrastruktury turystycznej) i jakości życia mieszkańców z uwagi na wysokie prawdopodobieństwo przekroczenia norm pojemności i chłonności turystycznej (dominują „sztuczne” atrakcje, a nie przyrodnicze). Jeśli tak się stanie, atrakcyjność turystyczna obszaru spada, a w następstwie wywołuje spadek liczby odwiedzających. W fazie upadku konkurencyjność obszaru maleje, a dotychczasowi odwiedzający decydują się na pobyt w innych miejscach, których atrakcyjność jest w ich opinii wyższa. Pobyty mają najczęściej charakter krótkoterminowy – weekendowy lub jednodniowy. Funkcja turystyczna, wśród innych funkcji gospodarczych, przestaje być wiodąca – obiekty zakwaterowania turystycznego zostają przekształcone w celu pozaturystycznego wykorzystania.

Na podstawie modelu TALC oraz badań odwołujących się bezpośrednio do niego [Butler, 1980, 2000; Buhalis, 2000; Mannente, Pachlaner, 2006; European Commission, 2002] można zidentyfikować 20 symptomów kryzysu funkcji turystycznej: negatywne zmiany w liczbie turystów, negatywne zmiany w liczbie udzielonych noclegów, spadek przeciętnej długości pobytu, pogłębiająca się sezonowość ruchu turystycznego, malejący udział liczby turystów odwiedzających miasto po raz pierwszy, pogorszenie jakości turystów odwiedzających miasto, zmiany w wielkości i strukturze strumieni turystów, spadek średnich wydatków turystycznych, kurczenie się głównych segmentów odbiorców, obniżenie jakości oferty turystycznej miasta, malejące zyski największych przedsiębiorstw turystycznych, malejący wskaźnik wykorzystania pokoi, brak obiektów lub infrastruktury adekwatnej do potrzeb turystów, fizyczne problemy wynikające ze zwiększonego ruchu turystycznego (kongestia, korki, pogorszenie jakości walorów kulturowych itp.), problemy społeczne, spadek elastyczności działań promocyjnych, negatywne warunki polityczne, rosnąca konkurencja innych miast, zagrożenie czynnikami zewnętrznymi.

Dwie kolejne koncepcje dostosowują koncepcję R. Butlera do przestrzeni miejskich oraz wprowadzają dwa jakościowe wymiary: strukturę ruchu turystycznego (jako relację liczby odwiedzających jednodniowych do liczby turystów) oraz analizę kosztów i korzyści przestrzenno-ekonomicznych płynących z rozwoju turystyki w poszczególnych fazach cyklu.

Cykl J. van der Borga zakłada istnienie czterech faz: wprowadzenia, wzrostu, stagnacji i upadku. W trakcie stagnacji następuje początkowe wyhamowanie wzrostu, a następnie spadek liczby turystów przy dynamicznie rosnącej liczbie odwiedzających jednodniowych, czego efektem jest wzrost całkowitej liczby odwiedzających, powodujący koncentrację ruchu turystycznego w centralnej części miasta oraz przekroczenie wskaźników pojemności turystycznej, w wyniku czego spada poziom korzyści lokalnych z funkcjonowania turystyki, a poziom bezpośrednich i pośrednich kosztów społeczno-ekonomicznych szybko rośnie. Z kolei w fazie upadku następuje spadek liczby turystów i odwiedzających jednodniowych, a także obniżenie jakości oferty turystycznej miasta we wszystkich wymiarach (walory, zagospodarowanie, infrastruktura), co prowadzi do spadku zatrudnienia oraz liczby przedsiębiorstw obsługujących turystów, a także do stopniowej utraty tożsamości kulturowej miasta.

Koncepcja błędnego koła rozwoju turystyki stanowi w całości analizę mechanizmu kryzysu wywołanego przez nadmierny i niekontrolowany rozwój turystyki w miastach bogatych w walory kulturowe. Wzrost liczby turystów wywołuje wzrost cen oraz dekoncentrację przestrzenną usług turystycznych w mieście, co prowadzi do zwiększenia udziału jednodniowych pobytów zorganizowanych w strukturze popytu oraz presję inwestycyjną. Załoczenie, problemy komunikacyjne oraz rozproszenie przestrzenne korzyści ekonomicznych powodują, że w czasie krótkich wizyt zwiedzane są przede wszystkim główne atrakcje miasta. Degradacja jakościowa, komercjalizacja oferty turystycznej miasta wywołana powierzchownym sposobem zwiedzania oraz obniżeniem wymagań

jakościowych wywołuje zjawisko wypychania z rynku niszowych, bardziej wyrafinowanych usług kulturalnych i turystycznych. Nowe obiekty noclegowe budowane są w coraz większej odległości od głównych atrakcji, co zwiększa kontrast między przestrzennym rozkładem relatywnie niskich korzyści a wysokimi kosztami funkcjonowania systemu turystyki w samym mieście.

Na podstawie modeli J. van der Borga i A.P. Russo można dodatkowo zidentyfikować 12 nowych symptomów: zwiększanie udziału wycieczkowiczów w strukturze odwiedzających, dobowe zmiany w wielkości strumieni turystów, zatłoczenie wokół głównych atrakcji, wysokie ceny usług noclegowych w centrum miasta, spadek atrakcyjności turystycznej miasta, spadek zysków przedsiębiorstw turystycznych zlokalizowanych w centrum miasta, przekroczenie pojemności obiektów turystycznych, wzrost liczby obiektów noclegowych i innych obiektów usługowych poza centrum oraz w strefie podmiejskiej, spadek miejsc pracy w turystyce, przestrzenne bariery rozwoju podaży turystycznej w mieście, standaryzacja oferty turystycznej miasta, utrata tożsamości kulturowej miasta.

Opis metodyczny badań

Wszystkie wymienione kryteria mogą być potraktowane jako symptomy kryzysu turystyki w mieście. Ich znaczenie oraz siła występowania jest różna, jednak już samo określenie ich liczby może skutkować wymiernym obrazem zagrożenia kryzysem. W badaniach konieczne jest wyjście poza wykorzystanie wtórnych źródeł o charakterze statystycznym i marketingowym oraz sięgnięcie do wiedzy i opinii ekspertów zajmujących się rozwojem turystyki.

Do weryfikacji przejawów stagnacji i upadku posłużono się metodą wskaźnikową, bazującą na 32 elementach. Ich testowanie następowało w dwóch etapach. Najpierw dla każdego z nich sprawdzono istnienie wtórnych danych statystycznych. W ten sposób przetestowano 6 wskaźników. Pozostałe informacje zostały uzupełnione na podstawie opinii poznańskich ekspertów z zakresu turystyki (podobną technikę w odniesieniu do lokalnych ekspertów z zakresu turystyki zastosował D. Getz [1992], badając fazę cyklu życia turystyki w Niagara Falls), zebranych przez ankietę internetową. Dobór respondentów miał charakter celowy, kryterium było uzyskanie możliwie najbardziej reprezentatywnej (ilościowo i merytorycznie) grupy eksperckiej, podzielonej na trzy podgrupy: zarządzanie publiczne (politycy samorządowi, urzędnicy miejscy oraz pracownicy organizacji turystycznych), biznes turystyczny (przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji branżowych) oraz pracownicy akademicy.

Kwestionariusz składał się z czterech pytań dotyczących oceny (przy użyciu skali porządkowej) wyszczególnionych wcześniej symptomów kryzysu turystyki w Poznaniu. Pytania odnosiły się do opinii respondentów wynikających z ich wiedzy i doświadcze-

nia. Ankiety rozprawdzono w marcu 2011 r. wśród 67 respondentów, z czego ostatecznie otrzymano 48 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy (71,6 %, szczegółowo według grup eksperckich: zarządzanie publiczne 78,9 %, biznes 46,4 %, pracownicy akademicy 100 %), co należy uznać za satysfakcjonujący wynik. Zgodnie z zaleceniami w odstępie trzech dni zastosowano przypomnienie listowne, a następnie telefoniczne [Dillman, 2000].

Symptomy kryzysu funkcji turystycznej w Poznaniu: rezultaty badawcze

Na podstawie analizy wtórnych danych statystycznych stwierdzono, iż tylko jeden na sześć wskaźników wykazuje negatywne zmiany (tabela 1). Jest nim spadek przeciętnej długości pobytu turystów, który wynosi 1,8 dnia. Liczba odwiedzin jednodniowych nie jest mierzona.

TABELA 1. Testowanie symptomów kryzysu funkcji turystycznej na podstawie danych wtórnych

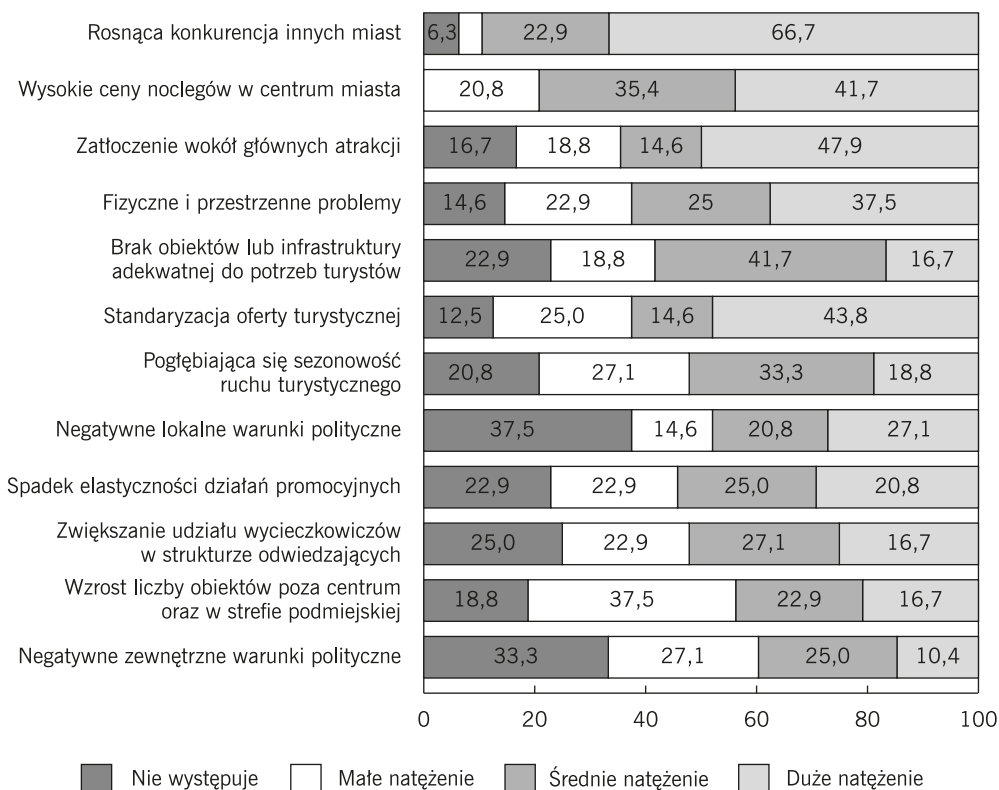
Wskaźnik/symptom	Zgodność	Uwagi
Negatywne zmiany w liczbie turystów	NIE	Średnioroczny wzrost 8,7 % od 2003
Negatywne zmiany w liczbie udzielonych noclegów	NIE	Średnioroczny wzrost 10,4 % od 2003
Spadek przeciętnej długości pobytu	TAK	Średnia długość 1,8 dnia (2,2 w 1991)
Malejący wskaźnik wykorzystania pokoi	NIE	49,4 % (2009) i rośnie (40,1 % w 2004)
Przekroczony wskaźnik wykorzystania pokoi	NIE	Patrz wyżej
Przestrzenne bariery rozwoju podaży turystycznej w mieście	NIE	16 nowych obiektów od 2003

Źródło: Urząd Statystyczny w Poznaniu, *Rocznik statystyczny Miasta Poznania*, Poznań 2009.

Rezultaty przeprowadzonej ankiety pozwoliły zidentyfikować najsilniej występujące, zdaniem ekspertów, symptomy kryzysu. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu, na rysunku 1 zaprezentowano te czynniki, których występowanie wskazało przynajmniej dwie trzecie respondentów, przy czym powyżej 33 % z nich uznało poziom ich natężenia jako przynajmniej średni. W ten sposób zidentyfikowano 12 silnych symptomów stagnacji lub upadku turystyki w mieście, z których 3 mają charakter popytowy, 5 – charakter podaży, a 4 – charakter ogólny. Dwa najczęściej wskazywane czynniki (ponad 90 % wskazań, przy czym minimum 77 % jako średnie i silne natężenie) to:

rosnąca konkurencja innych miast oraz zbyt wysokie ceny usług noclegowych w centrum miasta. Patrząc jednak na ich charakter, można stwierdzić, że ich występowanie nie wiąże się wyłącznie z fazą stagnacji i upadku. Należy zatem przeprowadzić bardziej pogłębioną analizę zidentyfikowanych symptomów.

RYSUNEK 1. Główne symptomy kryzysu funkcji turystycznej Poznania według opinii ekspertów

Uwaga: szczegółowe dane w wierszu nie sumują się do 100 %, ponieważ nie zawierają odpowiedzi „nie mam zdania”. Dla czytelności wyników zdecydowano o przedstawieniu ich w formie wykresu kolumnowego skumulowanego.

Źródło: Badania własne.

Problemy zbyt dużej standaryzacji oferty turystycznej, zbyt wysokich cen usług noclegowych w obiektach zlokalizowanych w centrum miasta oraz wahań czasowych ruchu turystycznego (nasilenie w dni robocze oraz w miesiącach wiosennych i jesiennych) oraz niedogodności fizyczne (głównie korki uliczne, tłok i problemy komunikacyjne) wskazywało 4/5 respondentów, z czego ponad połowa uznała intensywność ich występo-

wania jako co najmniej średnią. Nie odnotowano znaczących różnic w odpowiedziach w zależności od grupy eksperckiej, lekkie odstępstwa w ocenie można zauważyć jedynie w odniesieniu do problemu nadmiernej sezonowości, którego nie dostrzega 40 % akademików (w porównaniu do tylko 7 % ekspertów pozostałych grup), co jednak może być wynikiem odmiennego rozumienia tej kwestii. Wyróżnione problemy wynikają bowiem z biznesowej specyfiki produktu turystycznego Poznania, kształtowanego od lat 20. XX wieku przede wszystkim przez funkcjonowanie Międzynarodowych Targów Poznańskich oraz przemysłowo-handlowy charakter miasta. Utrudnia on wykorzystanie potencjału rozwojowego na innych rynkach, przede wszystkim turystyki kulturowej. Problemy te towarzyszyły rozwojowi gospodarki turystycznej Poznania niezależnie od fazy cyklu życia. Należy jednak podkreślić, że nawet jeżeli nie uzna się ich w tym przypadku jako typowych symptomów kryzysu, to należy mieć na uwadze, że z pewnością pogłębią one skutki ewentualnego nadejścia stagnacji i upadku. Dlatego nie należy ich wykluczać z systemu monitoringu.

Kolejne związane ze sobą czynniki – niedostateczna w stosunku do potrzeb turystów oferta obiektów i infrastruktury turystycznej, szybki wzrost liczby obiektów poza centrum miasta oraz nadmierna koncentracja ruchu turystycznego wokół głównych atrakcji – stanowią jednoznacznie negatywne przejawy kryzysu turystyki w mieście opisane przez J. van der Borga i A.P. Russo oraz dotyczą nie tylko turystyki biznesowej, ale także kulturowej. Co najmniej średnio intensywne występowanie wskazało powyżej 40 % pytanym ekspertów. Różnice w opiniach ekspertów pojawiają się w odniesieniu do oceny braków w ofercie miasta dla turystów. Tylko 53 % zapytanych praktyków biznesu turystycznego uznało ten czynnik jako obecnie występujący (niezależnie od natężenia), podczas gdy udział ten wyniósł 85 % w przypadku ekspertów akademickich oraz 92 % w przypadku przedstawicieli biznesu turystycznego.

Na odrębne omówienie zasługuje wskazany wzrastający udział wycieczkowiczów w strukturze odwiedzających. Według opinii 2/3 ekspertów duża liczba odwiedzających miasto zatrzymuje się w nim na kilka godzin, co wynika z niedostatecznego rozwoju produktu zorientowanego na turystę kulturowego. Miasto nie wypracowało unikalnej, czy nawet charakterystycznej oferty skierowanej do tego odbiorcy.

Cztery kolejne wyróżnione czynniki odnoszą się do pośrednich uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej. Około 2/3 respondentów wskazało negatywne lokalne warunki polityczne oraz spadek elastyczności działań promocyjnych miasta jako problemy rozwojowe, przy czym ponad 46 % wskazało średnią lub dużą intensywność tego problemu. Nieco łagodniej problemy te ocenili przedstawiciele zarządzania publicznego, odpowiedzialni bezpośrednio za te obszary działalności. Z kolei negatywne zewnętrzne warunki polityczne oraz rosnąca konkurencja innych miast (odpowiednio pierwszy i ostatni czynnik na rysunku 1) wskazują nie tylko symptomy kryzysu Poznania, ale także są efektem niepewności i ryzyka globalnego oraz nadrabiania zaległości rozwojowych przez polskie miasta, zatem mogą być niezależne od fazy rozwoju turystyki.

Należy jednak stwierdzić, że na rynku turystyki miejskiej panuje obecnie duża konkurencja ośrodków, których wielkość obszaru aglomeracyjnego wynosi powyżej miliona mieszkańców.

Wnioski

Przeprowadzone badanie umożliwia udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w Poznaniu obecny jest kryzys funkcji turystycznej, słowami „jeszcze nie”. Ryzyko wystąpienia faz uznanych w opracowaniu jako kryzysowe jest w przypadku funkcji turystycznej Poznania umiarkowane. Analizując odpowiedzi respondentów na pytania dotyczące występowania i stopnia zagrożenia czynników łącznie, można stwierdzić, że największy obecny problem rozwojowy przemysłu turystycznego miasta tkwi w jego malejącej konkurencyjności zasobowej. Nie jest bowiem przypadkiem, że jako główne i najbardziej groźne symptomy ewentualnego kryzysu eksperci wskazują skutki niedostatecznego rozwoju oferty (niedostosowanie obiektów i infrastruktury do potrzeb turystów, zbyt wysokie ceny, fizyczne trudności rozwoju turystyki i nadmierna koncentracja ruchu turystycznego wokół głównych atrakcji) i kłopotów w zarządzaniu turystyką na szczelbu miasta (niestabilne lokalne warunki polityczne oraz nieelastyczność promocji) w warunkach rosnącej konkurencji. Z drugiej jednak strony, wiele ze zidentyfikowanych w procesie badawczym symptomów równie dobrze może potwierdzać niedojrzałość rozwojową funkcji turystycznej Poznania, a więc kontynuację fazy rozwoju. Paradoksalnie jednak, ich występowanie może sugerować zagrożenie przesunięcia się turystycznego cyklu życia z etapu rozwoju od razu do fazy upadku.

Wyprowadzając wnioski z badań, należy pamiętać, że zdecydowana większość z wyodrębnionych wskaźników została przetestowana na podstawie subiektywnych opinii ekspertów, brak jest bowiem obiektywnych danych liczbowych to umożliwiających. Ponadto respondenci, sugerując się tematyką badania, mogli wykazywać zbyt surowe spojrzenie na oceniane zjawiska i zmiany, dlatego wyniki badania należy przyjmować z pewną rezerwą, filtrując je przez pryzmat własnego „optyzmu” (nie wiadomo jednak, w jakim stopniu). Co więcej, z uwagi na obiektywne przesłanki nie można było wykorzystać zaawansowanych technik statystycznych dla przetestowania zależności omawianych opinii względem siebie lub w zależności od cech respondentów. Poddanie danych analizie czynnikowej pozwoliłoby wyodrębnić mniejszą liczbę wymiarów (czynników) wyjaśniających zagrożenie nadejściem fazy stagnacji lub upadku. Brak możliwości wykorzystania zaawansowanych metod statystycznych sprawia, że można mówić o pewnym zmniejszeniu, a nie znacznym wykluczeniu ryzyka i niepewności w planowaniu rozwoju turystyki w Poznaniu.

Wyniki badania potwierdzają opinię wielu badaczy [Butler, 2000; Cooper, Jackson, 1989; Getz, 1992; Martin, Uysal, 1990; Manente, Pechlaner, 2006], że koncepcja cyklu

życia funkcji turystycznej może być generalnie użyteczna w procesie planowania i zarządzania turystyką w miastach, nawet w warunkach niepewności wynikającej z wąskiego zasobu informacji statystycznej. Ponadto, przy dodatkowym wykorzystaniu wiedzy eksperckiej możliwe jest nie tylko określenie obecnej pozycji na krzywej ewolucji, ale także zbadanie, na ile prawdopodobne jest pojawienie się w przyszłości faz kryzysowych, co jest nieuniknione, ale jednocześnie możliwe do oddalenia w czasie. Konsekwentne prowadzenie tego typu kontroli w bezpośredni sposób przyczynia się do podnoszenia lub utrzymywania pozycji konkurencyjnej miasta. Waga tego procesu wzrasta, ponieważ w dobie konkurencji miast i regionów na globalnym rynku turystycznym cykle ich życia są coraz krótsze i coraz bardziej burzliwe. Nagłych zmian zewnętrznych (naturalnych, politycznych lub finansowych kryzysów) nie da się przewidzieć, jednak warto zdawać sobie sprawę z symptomów wewnętrznych, które nie rodzą się nagle i które należy identyfikować. Zmniejszy to ryzyko funkcjonowania gospodarki turystycznej nawet w czasie niepewności wywołanej zewnętrznymi warunkami. Jest wtedy łatwiej rozpoznać przyczyny i konsekwencje kryzysowej sytuacji i podejmować odpowiednie działania. Minimalizuje się także skutek dodatkowej synergii negatywnych czynników. Inna jest bowiem sytuacja miasta, które doświadcza globalnego kryzysu w początkowej fazie upadku, z którego zdają sobie sprawę osoby zarządzające instytucjami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki, a inna miasta, które nie jest w stanie rozpoznać, czy negatywne zdarzenia są bardziej wynikiem działań zewnętrznych, czy palącym kryzysem funkcji turystycznej.

Bibliografia

- Borg J. van der, 1991, *Tourism and Urban Development*, Thesis Publishing, Amsterdam
- Buhalis D., 2000, Marketing the competitive destination of the future, „*Tourism Management*”, 21(1), s. 97–116
- Butler R.W., 1980, The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources, „*Canadian Geographer*”, 24(1), s. 5–12
- Butler R.W., 2000, The resort cycle two decades on, [w]: *Tourism in the 21st century: Reflections on experience*, red. B. Faulkner, G. Moscardo, E. Laws, Addison Wesley Longman, New York
- Cooper C., Jackson S., 1989, Destination life cycle: The Isle of Man case study, „*Annals of Tourism Research*”, 16(3), s. 377–398
- Czernek K., Zmyślony P., 2011, Kształtowanie się cyklu życia funkcji turystycznej miasta – przykład Poznania, [w]: *Sposoby mierzenia i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznej miasta – przykład Poznania*, red. G. Gołębski, Wydawnictwo UEP, Poznań
- Derek M., Kowalczyk A., Swianiewicz P., 2005, Wpływ turystyki na sytuację finansową i rozwój miast w Polsce (na przykładzie miast średniej wielkości), „*Prace i Studia Geograficzne*”, tom 35, s. 199–237
- Dillman D.A., 2000, *Mail and Internet Surveys: The Tailored Design Method*, John Wiley&Sons, Toronto
- European Commission, 2002, *Early warning system for identifying declining tourist destinations, and preventive best practices*, Enterprise Directorat-General, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

- Getz D., 1992, Tourism planning and destination lifecycle. „Annals of Tourism Research”, 19(4), s. 752–770
- Haywood K.M., 1986, Can the tourist-area life cycle be made operational?, „Tourism Management”, 7(3), s. 154–167
- Jędrzejczyk I., 2000, Nowoczesny biznes turystyczny. Ekostrategie w zarządzaniu firmą, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Kołodko G., 1989, Kryzys, dostosowanie, rozwój, PWE, Warszawa
- Law C.M., 2002, Urban Tourism: The Visitor Economy and the Growth of Large Cities, 2nd edition, Continuum, London
- Majewska J., 2011, Pomiar i ocena stadium rozwoju turystycznego miast w ostatnim dziesięcioleciu – Poznań na tle największych miast w Polsce, [w:] Sposoby mierzenia i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznej miasta – przykład Poznania, red. G. Gołębski, Wydawnictwo UEP, Poznań
- Manente M., Pechlaner H., 2006, How to define, identify and monitor the decline of tourist destinations: Towards an Early Warning System, [w:] The Tourism Area Life Cycle vol. 2: Conceptual and Theoretical Issues, red. R.W. Butler, Channel View Publications, Clevedon
- Martin B.S., Uysal, M., 1990, An examination of the relationship between carrying capacity and the tourism lifecycle: Management and policy implications, „Journal of Environmental Management”, vol. 31, s. 327–333
- Meethan K., 2001, Tourism in Global Society, Palgrave, Hampshire–New York
- Russo, A.P., 2002, The „vicious circle” of tourism development in heritage cities, „Annals of Tourism Research”, 20(1), s. 165–182
- Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2009, Rocznik statystyczny Miasta Poznania, Poznań
- Wieczeryńska B., 2009, Kryzys w przedsiębiorstwie, CeDeWu, Warszawa
- WTO, 2000, Public-private sector cooperation: Enhancing tourism competitiveness, World Tourism Organisation Business Council, Madrid
- Zarządzanie w kryzysie. Koncepcje, badania, propozycje, 1985, red. B. Wawrzyniak, PWE, Warszawa
- Zelek A., 2003, Zarządzanie kryzysem w przedsiębiorstwie – perspektywa strategiczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa

The methods of identifying the early symptoms of the urban tourist function crisis

Summary

The Author uses the tourism life cycle concept to assess the threat of the urban tourist function crisis due to a shortage of extensive and reliable information and data concerning this problem. The crisis is considered as stagnation or decline of tourism. The city of Poznań (Poland) is examined as the case study. The aim of the paper is to detect the emergent symptoms of tourism stagnation and/or decline in the city.

The indicative method based on 32 indicators was employed to verify the symptoms of stagnation and decline. Testing for these indicators was carried out in two stages. Firstly, the existence of secondary statistical data was studied. Then, the data for testing other indicators were collected through a self-administrated Internet questionnaire distributed

among local tourism experts and professionals, divided into three groups: city tourism managers, tourism business professionals, and academicians. The sample was chosen on the assumption that the identified key individuals were tourism-related knowledgeable and/or could influence the tourism planning and management in the city. The study shows that Poznań's tourist function is currently in the development stage, nonetheless the risk of stagnation and decline is moderate. The biggest current developmental problem of the city's tourism industry lies in its depleting competitiveness of resources. Therefore, it is not accidental that the main and most detrimental symptoms of a possible crisis denoted by the experts are the result of an insufficiently developed tourist offer and problems related to managing tourism at a municipal level in an environment of growing competition.

Keywords: crisis management; urban tourism; destination life cycle; heuristic methods; Poznań

Słowa kluczowe: zarządzanie kryzysowe, turystyka miejska, cykl życia destynacji, metody heurystyczne, Poznań